

Globalisaatio ja kansainvälisten järjestöjen rooli

Sinikka Salo

Talouspoliittista ja yhteiskunnallistakin keskustelua on viime vuosina käyty pitkälti kahden megatrendin ympärillä: "uuden talouden" ja "globalisaation". Nämä kiistellyt käsitteet liittyvät itse asiassa niin läheisesti toisiinsa, että kumpaakaan ei voi kunnolla ymmärtää erikseen. Mielenkiintoista on, että silti niihin suhtaudutaan yleensä hyvin eri tavalla. Vielä vähän aikaa sitten uutta taloutta - joka terminä on jossain määrin ontuva - pidettiin positiivisena vallankumouksena, joka lupasi vaurauden nopeaa kasvua maailmassa ilman suurempaa inflaatiota tai saastuttavaa "savupiipputeollisuutta", ja joka voi vapauttaa ihmiset todella globaaliin, välittömään vuorovaikutukseen ja vastaanottajan ehdoilla tapahtuvaan tiedonvälitykseen. Nyt yleinen mielenkiinto "uutta taloutta" kohtaan näyttää jostakin syystä laantuneen, vaikka teknologia etenee koko ajan eivätkä sen luomat mahdollisuudet ole hävinneet minnekään.

Globalisaatio puolestaan esiintyy julkisessa keskustelussa usein lähinnä uhkana, joka on myös herättänyt sitä vastustavien aktivistien voimakkaan kansalaisliikkeen. Se perustuu pelkoon, että globalisaationa tunnetut kehitystrendit johtavat yhtä aikaa köyhyysongelmien kärjistymiseen kehitysmaissa, työpaikkojen tuhoutumiseen teollisuusmaissa ja myös ympäristön kiihtyvään tuhoutumiseen. Merkittävä osa kriitikoista keskittyy myös siihen, miten globalisaatiokehitys vaikuttaa taloudellisen ja poliittisen vallan suhteeseen maailmassa. Pelätään, että markkinoiden voima on riistäytynyt käsistä ja hallitusten valvonnasta. Arvelaan, että valtaa keskittyy yhä enemmän monikansallisille suuryrityksille, jotka muka pystyisivät sanelemaan maailmanlaajuisesti talouspolitiikan sisällön ja taloudellisen kehityksen suunnan. Toinen yhtä lailla kritisoitu valtakeskittymä ovat kansainväliset taloudelliset järjestöt, varsinkin Kansainvälinen Valuuttarahasto IMF, Maailmankauppajärjestö WTO ja Maailmanpankki. Kriitikot tietävät niiden toimivan globalisaation puolesta, ja pitävät sitä jo määritelmällisesti vääränä poliittikkana, tai usein arvelevat näiden järjestöjen ainakin edistävän vääränlaista globalisaatiota ja toimivan epäekologisesti, epädemokraattisesti ja epäoikeudenmukaisesti.

Talouden globalisaatio ei kuitenkaan ole erillinen ilmiö, jolla olisi selvästi erottuvia "omia" vaikutuksia: se on nähtävä laajemmissa yhteyksissä. Kuuluisa mediatutkija Marshall McLuhan keksi jo 60-luvulla termin "maailmankylä" kuvaamaan niitä ilmiöitä, jotka ovat synnyttäneet nykyisen globalisaatiokeskustelun. McLuhan näki maailman muuttuvan ennen kaikkea joukkotiedotusvälineiden merkityksen kasvun takia. Interaktiivisen kommunikoinnin mahdollistavan internetin ansiosta vertaus "kylään" kuvaa elektronisen tiedonvälityksen maailmaa nyt paremmin kuin koskaan ennen.

McLuhanin maailmankylä -käsitteen ansio on juuri siinä, että se nostaa etusijalle tärkeimmät globalisaatioissa vaikuttavat tekijät: teknologian muutoksen ja siitä seuraavan kulttuurimuutoksen. Tästä näkökulmasta tarkastellen globalisaatio ei selvästikään ole vain taloudellinen ilmiö, vaan sen käyttövoimana on ihmisten elämänpiirin yleinen laajeneminen, jonka teknologia on tehnyt mahdolliseksi. Elämä globalisoituu pohjimmiltaan kahdesta syystä. Ensinnäkin, uuden teknologian ansiosta kulttuurivaihteet ja markkinatieto leviävät nopeasti ja saavuttavat yhä suuremman osan maailman ihmisistä. Juuri ne samat teknologian edistysaskeleet, joiden vuoksi puhutaan "uudesta taloudesta" ovat globalisoimassa ihmisten elämänpiiriä kokonaisuudessaan. Ja koska teknologinen kehitys on tavallaan peruuttamatonta - kerran keksittyä ei hevin saa keksimättömäksi - myös globalisaatiokehityksen voi odottaa olevan "yksisuuntaista".

Teknologian ohella toinen syy globalisaatioon ovat viime vuosina tapahtuneet poliittiset muutokset. Kommunismin ja myös monien oikeistodiktatuurien sortumisen jälkeen hallitukset eivät enää nykyään rajoita ihmisten kansainvälisiä kontakteja läheskään yhtä monessa maassa kuin ennen. Se olisikin nykyaikaisessa teknologisessa ympäristössä yhä vaikeampaa. Ihmisten kontaktipiirin avautumisella ja heidän näköalojensa samankaltaistumisella oli osansa myös kommunismin romahdukseen yhteiskuntajärjestelmänä.

*

Talouden globalisoituminen tavalla tai toisella on välttämätön seuraus maailmankylän syntyisestä ja siihen liittyvästä demokraattisen ja vapaan yhteiskuntamallin leviämisestä, eikä sitä siksi voida erottaa käynnissä olevasta yleisestä kulttuurimuutoksesta. Markkinat muodostuvat siitä, miten nykyajan ihmiset elävät: kuluttavat, työskentelevät, säästävät ja liikkuvat, mitä viihdettä tai kulttuuria he seuraavat. Ihmisten muuttuminen maailmankylän asukkaiksi, ja mikä tärkeintä toivottavasti samalla sen kansalaisiksi, globalisoi heidän taloussuhteensa samalla kun muunkin kanssakäymisensä. Markkinoiden toiminnassa sitten heijastuvat heidän tarpeensa ja osaamisensa, mutta myös heidän moraalinsa.

Tätä taustaa vastaan on oikeastaan hiukan erikoista, että länsimaisiin elämäntapoihin kohdistuva kulttuuri- ja arvokritiikki kohdistuu juuri "globalisaatiota" vastaan. Jos olemme tyytymättömiä siihen, mitä yksilöinä, yhteiskuntana tai ihmiskuntana kulutamme ja mitä tuotamme, miksi tämän tyytymättömyyden pitäisi suuntautua kansainvälisen kaupan ja muun kanssakäymisen laajentumista vastaan?

Yksi kyyninen selitys voisi olla, että kritiikki onkin pohjimmiltaan tekopyhä: taustalla olisi vain rikkaissa yhteiskunnissa syntynyt muutosvastarinta sitä uutta tilannetta kohtaan, jonka kehitysmaiden mukaantulo maailmantalouteen yhä varteenotettavampina kilpailijoina aiheuttaa. Pelättäisiin siis esimerkiksi työpaikkojen menetystä niillä aloilla, joilla kehitysmaiden tuotanto kasvaa, ja yleensäkin yhä suurempia rakennemuutoksia. Jos näin olisi, globalisaatiokritiikki olisi vain uusi muoto vaatimuksesta suojata teollisuusmaiden elinkeinoelämää kilpailulta, pysäyttää maailmantalouden rakennemuutos ja näin tuomita kehitysmaat tulevaisuudessaakin köyhyyteen ja riippuvuuteen rikkaiden maiden taloudellisesta avusta sen sijaan että ne pystyisivät seisomaan omilla jaloillaan.

Toinen selitys voisi olla, että kritiikki perustuisi tietämättömyyteen kehitysmaiden tilanteesta eli ei oltaisi huomattu sitä tosiseikkaa, että ainoastaan globalisaatio tarjoaa kehitysmaiden väestölle todellisen mahdollisuuden taloudellisesti parempaan tulevaisuuteen ja että kehitysmaissa globalisaatio uhkaa lähinnä niiden maiden taloudellisia ja poliittisia eliittejä, ja niitäkin vain siinä määrin kun ne tähän saakka ovat voineet keinotekoisesti hyötyä protektionismista ja eristäytymispolitiikasta.

Tuskin kritiikki kuitenkaan on selitettävissä vain itsekkyydellä tai tietämättömyydellä. Keskustelun ja globalisaatiokritiikin taustalla on myös aitoa arvopohjaa. Kritiikkihän vetoaa sellaisiin ihanteisiin kuin köyhyyden vastustaminen, ympäristön vaaliminen ja demokratia, joista ei voi olla eri mieltä. Siinä mielessä kritiikki on positiivinen osoitus siitä, kuinka vahva voima moraalisiin periaatteisiin nojaava kansalaismielipide voi olla. Valitettavasti kritiikki näyttää kuitenkin yleensä perustuvan hyvin pinnalliseen näkemykseen globalisaation syistä ja seurauksista. Usein se perustuu myös ilmeisesti virheelliseen kuvaan siitä, mitkä ovat kansainvälisten talouspoliittisten järjestöjen kuten Valuuttarahaston ja Maailmankauppajärjestön vaikuttimet, kun ne yrittävät kehittää globalisoituvan maailmantalouden vaatimia taloudellisia ja poliittisia rakenteita.

*

Globalisaatiokeskustelussa on kiinnitetty paljon huomiota kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden toimintaan, ja varsinkin siinä esiintyneisiin häiriöihin. Kun pääoman suhteellisesta niukkuudesta johtuen sijoitusten tuotto-odotukset kehitysmaissa voivat olla korkeatkin, ainakin milloin poliittiset olot ovat vakaat, pääomaa on niihin ollut ajoittain runsaasti tarjolla. Paino on kuitenkin valitettavasti sanalla "ajoittain". Toistuvat rahoituskriisit ovat nimittäin osoittaneet kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden haavoittuvuuden. Tästä johtuva epävakaus on suurelta osin syynä myös siihen kritiikkiin, jota rahoitusmarkkinoiden kansainvälistymistä kohtaan on suunnattu. Epävakaudella ja haavoittuvuudella on omat syynsä. Markkinat voivat toimia kunnolla vain oloissa, joissa alla oleva poliittinen järjestelmä on vakaa ja avoin, jossa luotettava informaatiota on riittävästi ja tasapuolisesti kaikkien osapuolten käytettävissä, ja jossa eri markkinaosapuolten kuten sijoittajien ja lainanottajien vastuut on tarkasti ja uskottavasti etukäteen määritetty. Markkinoiden epävakauden löytyy syitä juuri näiden edellytysten puutteesta.

Ja juuri näitä puutteita mm. Kansainvälinen Valuuttajärjestö yrittää parantaa. Valuuttarahaston puitteissa hallitukset ja keskuspankit tekevät yhteistyötä mm. valuutta- ja rahoitusmarkkinoiden vakaan toiminnan edistämiseksi, ns. uuden kansainvälisen rahoitusarkkitehtuurin luomiseksi.

Rahoitusmarkkinoiden parempi toiminta ei kuitenkaan yksin riitä aikaansaamaan kehitysmaiden kannalta riittävää globalisaatiota eli tuotantoresurssien siirtymistä rikkaista maista köyhempiin maihin. Lisäksi tarvitaan myös kauppavirtojen vapauden turvaamista ja laajentamista. Kehitysmaiden on saatava vientituotteistaan parempi hinta ja saatava niille laajemmat markkinat. Jotta köyhistä kehitysmaista tulisi varteenotettavia pääomasijoitusten kohteita, ja jotta ne voisivat aidosti hyötyä ulkomaisista lainoista ja suorista sijoituksista, näiden maiden on myös saatava aikaisempaa enemmän valuuttatuloja. Ilman ulkomaisia tuloja kehitysmaiden saamat pääomasijoitukset kasautuvat vain yhä suuremmaksi velkataakaksi, jota ei lopulta pystytäkään hoitamaan. Rahoitus ei siis ratkaise kehitysongelmia ellei siihen liity myös tavarakaupan vapautuminen ja kasvu. Velkaongelmat ja pääoman puute eivät ole vain rahoitusmarkkinakysymyksiä, vaan ne ovat myös kauppapolitiikkaa. Jotta köyhimmät maat voisivat paremmin päästä osallisiksi niistä hyödyistä, joita maailmantalouden nopea yhdentyminen tuo, rikkaimpien maiden pitäisi siis avata rohkeasti markkinoitaan näiden maiden tuotteille. Tästä aiheutuisi sopeutusvaikeuksia pienelle osalle rikkaimpien maiden väestöstä, mutta sekä kehitysmaat että teollisuusmaiden väestön valtaosa hyötyisivät, edelliset parempien ansioiden, jälkimmäiset taas edullisten hintojen ja uusien kulutustavaroiden muodossa. Lisäksi kehitysmaiden vaurastuminen loisi uusia markkinoita niille tuotteille, joihin rikkaat teollisuusmaat ovat erikoistuneet. Maailmankauppajärjestö WTO on tarmokkaasti toiminut vapaakaupan puolesta ja mm. subventioiden vähentämisen puolesta, huomauttaen mm. että EU:ssa maataloustukeen käytetty rahamäärä suunnilleen vastaa koko Saharan eteläpuolisen Afrikan yhteenlaskettua bruttokansantuotetta.

*

Globalisaatio on paitsi peruuttamatonta, myös perimmältään valtava positiivinen voima. Ongelmat ovat suurimpia juuri niillä ihmisillä ja yhteisöillä, jotka eivät pääse osallisiksi globalisaatiosta ja sen tarjoamista mahdollisuuksista. Globalisaatiokriitillä on myönteinen merkitys jos ja kun se johtaa yhä korkeampiin eettisiin vaatimuksiin siinä, mitä ostetaan, mitä tuotetaan ja miten tuotetaan. On huomattava, että maailmanlaajuisen kansalaismielipiteen valvova vaikutus monikansallisten yritysten toimintaan on juuri "maailmankylälle" ominainen ja myönteinen poliittinen ilmiö. Juuri monikansallisten yritysten olemassaolo ja niiden pyrkimys ylläpitää yrityskuvaansa ja brandiensa markkina-arvoa tuo kehitysmaissa harjoitettavan tuotannon länsimaisen arvomaailman ja etiikan vaikutuspiiriin. Kriitillä on myönteinen merkitys myös silloin, kun se saa kansainväliset järjestöt toimimaan aikaisempaa avoimemmin ja osoittamaan, miten niiden tavoitteet ja strategia liittyvät yleisesti hyväksytyihin arvoihin. Kriittinen kansalaiskeskustelu globalisaatiosta on siis arvokasta, mutta kritiikin varjolla tehtyjä laittomuuksia, hulganismia ja muita lieveilmiöitä ei tietenkään voi missään tapauksessa hyväksyä.

Globalisaatiokriitikki osuu kuitenkin harhaan, jos se tahtoo rajoittaa maailman avautumista ja raja-aitojen, myös taloudellisten ja kaupallisten raja-aitojen madaltamista. Totuuden sanomisessa ei pidä epäröidä ja tosiasia on että viimeinen puoli vuosisataa on ollut ennennäkemätöntä edistystä maailman historiassa. Enemmän ihmisiä ja suurempi osa maailman väestöstä kuin koskaan on päässyt vaurastumaan ja voi paremmin. Koko maailman tasolla reaalin bruttokansantuote *per capita* on lähes kolminkertaistunut viimeisen 50 vuoden aikana. Myös kehitysmaat, jotka ovat avanneet taloutensa, ovat hyötäneet kauppa- ja pääomavirtojen kasvusta. Taloudellisen kehityksen ja teknologian leviämisen ansiosta lapsikuolleisuus kehitysmaissa on puolittunut vuoden 1960 jälkeen, ja aliravittujen osuus väestöstä on supistunut kolmanneksella. Vaikka monenkeskinen vapaakauppajärjestelmä onkin vain yksi osa tätä edistystä, se on kuitenkin välttämätön osa. Myös kansainvälisissä rahoitusjärjestöissä, Valuuttarahastossa ja Maailmanpankissa, on panostettu entistä paremmin räätälöityihin kehitysstrategioihin.

On myös muistettava, että hallitusten välisille sopimuksille perustuvan kehityksen vaihtoehtona, jota kansainväliset järjestöt rakentavat, ei suinkaan ole jonkun ideaalisen, valistuneen itsevaltiaan johtama harmonia, vaan maailman taloudellinen ja poliittinen pirstoutuminen keskenään kilpaileviin kauppablokkeihin. Tästä seuraisi taloudellisen kehityksen hidastuminen ja kaupan muuttuminen vielä ilmeisemmin maailmantalouden vahvojen osapuolten harjoittaman valtiopolitiikan instrumentiksi. Ja kun otetaan huomioon talouden ja politiikan välinen yhteys, kaupallisesta pirstoutumisesta seuraisi erittäin todennäköisesti myös poliittisen jännityksen kasvu. Maailmantilanne, jossa huomio on kohdistunut viimeaikaisiin terrori-iskuihin ja niiden aiheuttamiin vastatoimiin, sekä maailmantalouden ajautumiseen taantumaan asettaa globalisaatiokeskustelun jonkin verran uuteen perspektiiviin. Maailma tuntuu heränneen uuteen tietoisuuteen tiettyjen perusarvojen universaalisuudesta ja siitä, kuinka paljon menetettävää kansainvälisellä yhteisöllä on jos kansainvälinen yhdentyminen kääntyy pirstoutumiseksi ja jos kansojen taloudellinen riippuvuus vaarantuu. Ehkä tämä tietoisuus auttaa näkemään myös globalisaation ja sen perustana olevan kansainvälisen sopimusjärjestelmän merkityksen oikeassa valossa, ja ottamaan harppauksen globalisaation hyvien vaikutusten edistämisessä.

Kirjoittaja on valtiotieteen tohtori ja Suomen pankin johtokunnan jäsen.

